

Ольга Кириленко

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПРОБЛЕМАТИКА МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ПРОФЕСОРА С. І. ЮРІЯ

Питання сутності і ролі місцевих фінансів в економічній системі держави не залишилися поза увагою видатного українського вченого-фінансиста, засновника наукової фінансової школи Західноукраїнського національного університету – професора Сергія Ілліча Юрія. Вчений неодноразово підкреслював, що місцеві фінанси відіграють надзвичайну роль в кожній державі; від їх стану залежить існування інституту місцевого самоврядування як права та реальної здатності територіальних громад самостійно вирішувати питання місцевого значення.

У цьому сенсі вчений зазначав, що «Один із сегментів фінансової доктрини демократичної держави – це парадигма місцевих фінансів як підвалин реального існування місцевого самоврядування» [1, с. 7]. Перу С. І. Юрія належить низка наукових праць, в яких досліджено сутність місцевого самоврядування, його фінансової основи, формування та використання коштів місцевих бюджетів, бюджетного процесу на місцевому рівні, організації взаємовідносин органів місцевого самоврядування з центральною владою, механізму місцевого оподаткування як важливої складової власних ресурсів місцевої влади, регіональних особливостей місцевих бюджетів України та ін.

Характерною рисою досліджень С. І. Юрія, на наш погляд, є те що усі питання функціонування місцевих фінансів, а також розвиток місцевих фінансових інститутів він розглядав у тісному зв'язку з демократичними процесами в суспільстві. Одними із складових демократичного устрою є інститути держави і місцевого самоврядування, які реалізують свої функції через відповідні організаційні структури. При цьому вирішальне значення має взаємодія між державними органами і органами місцевого самоврядування.

Для вироблення ефективного механізму взаємодії центру і регіонів, за висновками вченого, «необхідно діалектично поєднати інтереси та ініціативу органів влади на місцях з центральними прерогативами. Критерієм ефективності таких інтересів має бути економічний ефект, що досягається у результаті комплексної діяльності суб'єктів господарювання, об'єднання їхніх зусиль щодо нарощування обсягів виробництва, поліпшення добробуту населення та задоволення його зростаючих потреб, екологічного устрою території. Для цього необхідний такий тип відносин суб'єктів господарювання з органами територіального управління, при якому економічний і особливо соціоекологічний розвиток регіону безпосередньо залежатимуть від результатів діяльності усіх суб'єктів господарювання, розташованих на його території» [1, с. 9].

Для повноцінного та ефективного місцевого самоврядування необхідне відповідне фінансове забезпечення. Тому обґрунтованим є акцентування С. І. Юрія на центральному місці місцевих бюджетів у складі місцевих фінансів України, які вчений називає серцевиною місцевих фінансів, підкреслює необхідність їхнього дослідження у тісному взаємозв'язку з демократизації суспільства і розвитком місцевого самоврядування. Ми погоджуємося з висновком, що «саме стан місцевих бюджетів є домінантом справжнього самоврядування – оплотом демократії» [1, с. 7].

Вчений справедливо наголошує на нагальній потребі у створенні «реальних можливостей формування місцевих бюджетів. У протилежному випадку про жодну самостійність місцевих органів самоврядування не може бути й мови» [1, с. 14]. Залежність місцевої влади від вищих органів державної влади «може поставити під сумнів перспективи розвитку демократії не лише на місцевому рівні, а й у масштабах країни» [1, с. 14].

На фоні процесу постійного вдосконалення системи оподаткування України, зокрема місцевих податків і зборів, залишаються і сьогодні актуальними висновки С. І. Юрія щодо особливої ролі місцевих податків як основи фінансової незалежності органів місцевого самоврядування [1; 2]. Головним призначенням місцевих податків він визначає «забезпечення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування від органів влади вищого рівня й уряду, що відповідає основному принципу побудови фінансової системи розвинутих держав та є необхідною передумовою і гарантією стабільного фінансування місцевих потреб незалежно від суспільно-політичних і соціально-економічних змін на державному рівні» [1, с. 14]. Крім того, вчений виокремлює фіскальну, регулюючу і стимулюючу функцію місцевих податків і зборів і пише: «Тільки за таких умов місцеве оподаткування для органів місцевого самоврядування стане атрибутом фінансової влади та інструментом регулювання соціально-економічного розвитку території» [1, с. 14].

Поряд з цим, на думку С. І. Юрія, самостійність органів місцевого самоврядування щодо запровадження місцевих податків і зборів, встановлення ставок і пільг платникам не повинна бути абсолютною, адже «надання місцевій владі повної самостійності в сфері оподаткування може мати непередбачувані наслідки ... держава повинна залишити за собою загальний контроль і визначати граничні межі місцевого оподаткування» [2, с. 27].

Одним з реальних шляхів посилення фіскальної ролі місцевих податків і зборів може бути, на думку науковця, розширення переліку місцевих податків, які для платників виступають в ролі плати за певні місцеві послуги, що відображають політику і діяльність органів місцевого самоврядування. Надходження від таких податків сприятимуть вирішенню окремих економічних, соціальних, екологічних та ін. проблем, що виникають на місцевому рівні [2, с. 27]. Даний висновок автор обґрунтовує на основі аналізу кращого зарубіжного досвіду у сфері місцевого оподаткування, який нагромаджений в демократичних країнах.

Окремим напрямком дослідження вченого стала державна регіональна політика України, зокрема в контексті функціонування місцевих фінансів і місцевих бюджетів [3], а також фінансова підтримка депресивних територій [4]. І це не випадково, адже, як зазначав автор: «Саме на регіональному рівні концентрується просторове буття населення, виробництво матеріальних цінностей, функціонування інфраструктури зі станом навколишнього природного середовища і наявним природно-ресурсним потенціалом. Таким чином, створюються об'єктивні умови для економічних зв'язків між державним бюджетом і потенціалом регіону» [1, с. 7].

С. І. Юрій обґрунтовує завдання у сфері забезпечення комплексного розвитку регіону, «що означає такий його поступ, котрий передбачає комбінування й кооперування на певній території різних виробників з метою раціонального використання усіх видів ресурсів, виробничої та соціальної інфраструктури в інтересах якнайповнішого задоволення потреб соціуму при збереженні високої якості середовища та його життєдіяльності» [1, с. 9]. В складі принципів такого комплексного розвитку вчений зазначає природо-господарське збалансування та оптимальне управління, що передбачає відповідність між власним виробничим потенціалом місцевого господарства та заходами щодо охорони навколишнього природного середовища, раціональним використанням природних ресурсів, дотримання соціальних гарантій, гуманізацією суспільних відносин.

Як відомо, достатньо суттєві відмінності у рівнях соціально-економічного розвитку окремих регіонів України стали серйозним викликом для нашої бюджетної системи, а також для конкретних місцевих бюджетів. Різний фінансовий потенціал областей, районів і населених пунктів, відмінності в складі і структурі дохідних джерел місцевих бюджетів є причиною різного фінансового стану органів місцевого самоврядування, а також розбіжностей в якості локальних суспільних послуг, що надаються місцевим жителям за рахунок бюджетних ресурсів [3]. Таке становище, як підтверджує практика, може призводити до міграційних процесів всередині країни, сприяти поширенню соціального невдоволення з боку місцевих жителів і, навіть, спричинювати сепаратистські тенденції.

Тому вчений пише, що «місцеве самоврядування в Україні повинно завжди відчувати державну фінансову підтримку, адже в жодній державі світу воно не обходиться без державних субсидій. Особливо це важливо для сільських органів місцевого самоврядування, оскільки їхні фінансові можливості з місцевих зборів і податків дуже обмежені та недостатні для вирішення соціально-економічних проблем на своїй території» [1, с. 10]. З бюджетних коштів держава може здійснювати фінансову підтримку регіонів, тим самим забезпечувати надання суспільних послуг населенню усієї країни на однаковому рівні, незалежно від того, де воно проживає. Крім того, бюджетні трансферти виступають основним джерелом проведення фінансового вирівнювання територій, в тому числі підтримки депресивних регіонів країни.

Вчений окреслює вектори вдосконалення системи фінансового забезпечення розвитку депресивних територій України, які охоплюють комплекс заходів щодо покращення стратегічного бюджетного планування і фінансового вирівнювання на основі оцінки податкового потенціалу територій, із застосуванням нормативів мінімальної бюджетної забезпеченості. Останній контекст має вирішальне значення для забезпечення однакового рівня суспільних послуг на території всієї країни. Крім того, важливим шляхом зміцнення фінансового забезпечення депресивних регіонів визначено залучення інвестицій в ключові сектори місцевого господарства, від яких залежить як поточний, так і перспективний розвиток адміністративно-територіальних одиниць. Пропонує поширювати практику співфінансування регіональних програм на основі поєднання загальнодержавних, регіональних і місцевих фінансових ресурсів [4, с. 11].

Наукові положення, а також конкретні практичні рекомендації професора С. І. Юрія мають велике значення для розвитку української фінансової науки, зокрема й науки про місцеві фінанси. Теоретичні підвалини, закладені у науковій спадщині вченого, набули подальшого розвитку у наукових дослідженнях його учні і послідовників.

Список використаних джерел:

1. Юрій С. І. Фінансова парадигма місцевого самоврядування. *Світ фінансів*. 2004. № 1. С. 6-14.
2. Юрій С. І., Кириленко О. П. Імперативи місцевого оподаткування. *Економіст*. 2000. № 7-8. С. 24-27.
3. Юрій С. І., Кириленко О. П. Місцеві бюджети: регіональні відмінності. *Регіональна економіка*. 2000. № 4. С. 104-112.
4. Юрій С. І., Круп'як І. Й. Проблеми фінансового забезпечення розвитку депресивних територій в умовах трансформаційних економічних процесів. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2008. № 13. С. 5-11. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/2112/1/проблеми%20фінансового%20забезпечення%20розвитку%20депресивних%20територій.pdf>